

ДОВІДКОВИЙ АПАРАТ АРХІВІВ ЯК ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО РЕАЛІЗАЦІЇ ДОСТУПУ ДО ДОКУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ (НАФ) УКРАЇНИ

Бородіна Г.Г.

ВП «Миколаївська філія
Київського національного університету культури і мистецтв»

Дика В.А.

Київський університет культури

У статті розкрито практичні аспекти діяльності державних архівів, використання довідкового апарату архівів, організація користування інформаційними ресурсами Національного архівного фонду України. Також у статті розглянуто актуальність впровадження новітніх технологій у користування архівними документами НАФ.

Ключові слова: Національний архівний фонд України, довідковий апарат, державний архів, архівний документ, використання архівної інформації.

Постановка проблеми. Щорічно на державне зберігання надходить близько 1 млн. справ від міністерств, відомств, установ, організацій та підприємств. Із метою створення доступу до величезного масиву цих документів Національного архівного фонду України необхідно мати досконалий довідковий апарат. Тому в українському архівознавстві та архівній практиці проблема довідкового апарату є пріоритетною, а її вирішення безпосередньо пов'язане з останніми здобутками української історичної науки, станом впровадження новітніх технологій, узагальненням світового досвіду [1].

Вимогою сучасності є аналіз та узагальнення досвіду в застосуванні традиційних форм використання документної інформації в архівах, у виробленні спільних проектів регіонального, державного рівнів із використанням інформаційних ресурсів НАФ. Саме тому постала потреба докладніше дослідити форми застосування архівної інформації. Отже, актуальність цього дослідження зумовлена теоретичною та практичною вагомістю проблеми використання інформаційних ресурсів НАФ [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Одним із перших в українській історіографії до аналізу проблеми актуалізації архівних інформаційних ресурсів у середині 1990-х рр. звернувся Г. Боряк, обґрунтувавши необхідність створення Археографічного реєстру національної архівної спадщини України [3]. Питання оновлення понятійного апарату, пов'язаного з використанням архівної інформації, організації доступу до документів Національного архівного фонду (інтелектуальний і фізичний доступ) та забезпечення використання архівної інформації розглянуто в статті К. Новохатського [4; 5]. Спробу створення колективного портрета користувача архівної інформації здійснили у своїх дослідженнях Г. Боряк та Г. Папакін [6].

Мета: дослідити довідковий апарат державних архівів та довести їх вагомість у реалізації доступу до документів Національного архівного фонду України.

Завдання: визначити сутність категорій «довідковий апарат», «Національний архівний фонд України», з'ясувати актуальні шляхи доступу до національних архівних документів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організація архівної справи в сучасній Україні, витoki якої сягають князівського періоду Київської Русі,

має свою специфіку і водночас зберігає деякі традиційні особливості. На законодавчому рівні архівну систему України обґрунтовує Закон України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» [7].

Цей Закон наводить наступні визначення:

Довідковий апарат – довідники у будь-якій формі (путівники, описи, каталоги, покажчики, бази даних, номенклатури справ тощо), призначені для пошуку архівних документів або відомостей, що містяться в них.

Національний архівний фонд – сукупність архівних документів, що відображають історію духовного і матеріального життя Українського народу та інших народів, мають культурну цінність і є надбанням української нації.

НАФ України є складовою частиною вітчизняної і світової культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства, перебуває під охороною держави і призначений для задоволення інформаційних потреб суспільства і держави, реалізації прав та законних інтересів кожної людини.

Ефективність використання документів Національного архівного фонду в науково-практичних цілях багато в чому залежить від надання інформації про склад і зміст документів усього архіву, груп фондів, фондів чи колекцій. Реалізація доступу до відомостей, що містяться в документах Національного архівного фонду України, відбувається через довідковий апарат, тобто створений на єдиних методологічних і методичних засадах комплекс взаємопов'язаних архівних довідників (у тому числі електронних), призначений для розкриття складу і змісту архівних документів. Довідковий апарат утворюється кожною архівною установою. Його побудовано відповідно до структури Національного архівного фонду. Архівні довідники містять відомості про склад і зміст документів на рівні:

- НАФ у цілому;
- державного архіву;
- архівного фонду;
- одиниці зберігання.

Державні архіви України ведуть роботу щодо створення принципово нових довідників – електронних версій реєстрів фондів як сегментів Національної архівної інформаційної системи. В електронному вигляді складаються: путівники, анотовані реєстри, фонди та описи фондів, відомості про зміни і таке інше. Все це складає довід-

ковий апарат окремо взятого архіву області, що є частиною НАФ України.

Найважливішою ланкою довідкового апарату є архівні описи, що служать основою для складання всіх інших довідників про склад та зміст документів. Архівний опис призначений для розкриття складу і змісту одиниць зберігання (обліку) та закріплення їх систематизації всередині фонду, а також обліку справ. Описи складаються у діловодстві та архівних підрозділах установ. У державних архівах описи складаються на документи, що надійшли неописаними до архіву та під час перероблення неаксісних описів, що викликано невідповідністю їх інформаційного рівня сучасним вимогам використання відомостей, що містяться в документах НАФ [1].

У Державному архіві Миколаївської області приділяється велике значення вільному та зручному доступу до науково-довідкового апарату на сайті установи. На сторінці розміщено посилання на повне зібрання описів на фонди періоду до 1917 року, радянського періоду та періоду незалежності. У цих архівних описах міститься інформація про діяльність виконавчих комітетів, обласної ради, окружних комітетів та комісаріатів, інспекторів та публіцистичних видань, окружних судів та міських відділів різного профілю, міських та районних управлінь і т.д. Інформація структурована за номером фонду у PDF-форматі, що значно полегшує роботу з архівними документами та виконання запитів користувачів архіву [8].

Важливими посібниками для дослідників є також путівники, які містять інформацію про склад та зміст усіх фондів архіву. Путівники можуть створюватися по фондах усіх архівів в цілому по країні, по фондах декількох архівів, по фондах окремого архіву, по окремому комплексу фондів архіву (архівів), утворюючи такі види: путівник по архівах, путівник або короткий довідник по фондах архіву, тематичний путівник. Путівник складається з описань фондів і довідкового апарату. Схема розташування описань залежить від складу фондів архіву. Найчастіше структура розділів включає перелік фондів органів державної влади і управління, громадських організацій та фондів особового походження і архівних колекцій. Всередині розділів фонди групуються у підрозділи за галузями або характером виробничої діяльності, в межах підрозділів – за ознакою підпорядкування або однотипності установ, а далі за хронологією, значимістю фондів, алфавітом назв тощо. Основна частина путівника – описання фондів складається з назв фондів, довідкових даних про фонд, короткої історичної довідки і анотації документів фонду, бібліографічного списку літератури про фонд [1].

Всі державні архіви намагаються робити свої путівники найбільш повними, доскональними та легкими у користуванні. І гарним прикладом такого посібника є «Путівник по фондах та колекціях Державного архіву Миколаївської області». В ньому міститься інформація про склад і зміст документів, у тому числі й тих, що перебували на таємному зберіганні, доповнена короткими історичними і біографічними відомостями про фондоутворювачів. До видання увійшли також списки усіх фондів, які зберігаються або зберігалися в держархіві, що дає можливість дослідникам отримати більш цілісне уявлення про склад і зміст документального надбання держархіву Миколаївської області. Видання

розраховане на істориків, краєзнавців, архівістів, викладачів і студентів вузів, усіх, хто цікавиться історією Миколаївщини [9].

Склад і зміст документів фонду за його описами розкривають такі самостійні архівні довідники як анотовані реєстри описів. Реєстри укладаються у порядку списку фондів з використанням таких елементів описання: номер і назва фонду за списком фондів, крайні дати діяльності фондоутворювача; номери описів фонду за аркушем фонду, кількість одиниць зберігання, внесені до окремого опису, їх крайні дати і стисла анотація складу змісту документів, внесені до опису. Довідковий апарат до анотованого реєстру складають титульний аркуш, передмова, покажчик до списку фондів [1].

Саме одним з таких анотацій є «Анотація до довідника документів НАФ, що зберігаються в музеях Миколаївської області». Довідник містить відомості про документи Національного архівного фонду (НАФ), що зберігаються в музеях Миколаївської області. В довідник включена інформація про документи НАФ Миколаївського краєзнавчого музею (м. Миколаїв), Музею суднобудування і флоту (м. Миколаїв), Музею «Підпільно-партизанського руху на Миколаївщині у роки Великої Вітчизняної війни» (м. Миколаїв), Первомайського краєзнавчого музею (м. Первомайськ), Кримківського музею «Партизанська Іскра» (с. Кримка Первомайського району), Баштанського народного історико-краєзнавчого музею (м. Баштанка), Музею адмірала С.Й. Макарова при Національному університеті кораблебудування (м. Миколаїв). Пропонований довідник складений в рамках програми «Архівні зібрання України», серія «Архівні установи України» [10].

Висновки з даного дослідження і перспективи. Архівна справа – галузь життєдіяльності суспільства, що охоплює наукові, політико-правові, культурологічні та техніко-економічні аспекти організації зберігання архівних документів і використання інформації, що міститься в них. Архівні фонди окремих регіонів є важливою складовою Національного архівного фонду України (НАФ), історико-культурним надбанням нашої держави. Тому актуально є тема зберігання архівних ресурсів, пов'язана з Національним архівним фондом, формуванням соціокультурного простору України в цілому. Національний архівний фонд – об'єкт уваги численних наукових праць, у яких розглядаються питання зберігання та використання архівних документів [11].

Отже, кожен вид архівного довідника створюється для виконання певних функцій (облікових або інформаційно-пошукових), на певних рівнях комплексів документів (НАФ, групи архівів, архіву, фонду, справи). Від репрезентативності відображення інформаційних багатств фондів архівними довідниками залежить підвищення інформаційних можливостей архівних зібрань [1].

Можна по-різному оцінювати діяльність архівних установ з організації доступу до документів НАФ. Переважна частина показників з року в рік неухильно збільшується. Це свідчить як про зростаючий попит суспільства на ретроспективну документу інформацію, так і діяльність архівістів щодо задоволення цього попиту. Очевидно, що з різних причин архівна галузь ще не сповна відповідає на ці суспільні потреби.

Необхідно сприяти підвищенню ефективності інформаційної діяльності державних архівів, які ма-

ють велику значущість як інформаційна установа, що відіграє вагомую роль у суспільному інформаційному просторі, і, безпосередньо, як важливе джерело у доступі до архівних документів НАФ України.

Процеси реалізації зазначених напрямів розвитку архівів у системі сучасної наукової комунікації та конкретні завдання щодо системності їх дій потребують подальшого дослідження.

Список літератури:

1. Христова Н.М. Довідковий апарат до документів Національного архівного фонду [Текст] / Н.М. Христова // Архівознавство : Підручник для студентів іст. факультетів вищих навчальних закладів України / за заг. ред. Я.С. Калакури, І.Б. Матяш. – К.: Видавн. дім «КМ Академія», 2002. – С. 205-217.
2. Петрович В. Діяльність державних архівів щодо організації користування інформаційними ресурсами Національного архівного фонду України (на прикладі Державного архіву Волинської області) [Текст] / В. Петрович // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2015. – № 7. – С. 151-156.
3. Боряк Г.В. Національна архівна спадщина України та Державний реєстр «Археографічна україніка» : архівні документальні ресурси та науково-інформаційні системи : [Монографія] / Г.В. Боряк. – К.: ДЦДЗ НАФ, 1995. – 348 с.
4. Новохатський К.Є. Проблеми впровадження архівної термінології : «використання» чи «користування»? [Текст] / К.Є. Новохатський // Архіви України. – 2000. – № 4-6. – С. 4-8.
5. Новохатський К. Організація доступу до документів Національного архівного фонду України та використання архівної інформації [Текст] / К. Новохатський // Архіви України. – 2008. – № 3-4. – С. 75-83.
6. Боряк Г.В. Архіви України і виклики сучасного суспільства : шляхи до колективного портрета користувача архівної інформації [Текст] / Г.В. Боряк, Г.В. Папакін // Архіви України. – 2003. – № 1-3. – С. 48-52.
7. Про Національний архівний фонд та архівні установи України [Електронний ресурс] : Закон України. – К., 2001. – Режим доступу: <http://zakonrada.gov.ua/laws/show/3814-12>. – Назва з титулу екрана. – Дата перегляду: 20.11.2018.
8. Науково-довідковий апарат [Електронний ресурс] / Державний Архів Миколаївської області. – 2018. – Режим доступу: <http://mk.archives.gov.ua/nda.html>. – Назва з титулу екрана. – Дата перегляду: 20.11.2018.
9. Державний архів Миколаївської області [Текст] : путівник / відповідальний ред. Л.Л. Левченко. – Миколаїв: Іліон, 2014. – 1144 с.
10. Ановані реєстри державного архіву Миколаївської області [Електронний ресурс] / Державний Архів Миколаївської області. – 2018. – Режим доступу: <http://mk.archives.gov.ua/nda/m-anatovani-reestry.html>. – Назва з титулу екрана. – Дата перегляду: 20.11.2018.
11. Хащина Х.О. Аналіз сучасного стану організації архівної справи в архівних закладах Харківщини (на прикладі Державного архіву Харківської області) [Текст] / Х.О. Хащина // Вісник. Соціальні комунікації. – 2012. – № 38. – С. 224-232.

Бородин Г.Г.

ОП «Николаевский филиал
Киевского национального университета культуры и искусств»

Дикая В.А.

Киевский университет культуры

СПРАВОЧНЫЙ АППАРАТ АРХИВОВ КАК ВАЖНЫЙ ИСТОЧНИК РЕАЛИЗАЦИИ ДОСТУПА К ДОКУМЕНТАМ НАЦИОНАЛЬНОГО АРХИВНОГО ФОНДА (НАФ) УКРАИНЫ

Аннотация

В статье раскрыты практические аспекты деятельности государственных архивов, использование справочного аппарата архивов, организация пользования информационными ресурсами Национального архивного фонда Украины. Также в статье рассмотрены актуальность внедрения новейших технологий в пользование архивными документами НАФ.

Ключевые слова: Национальный архивный фонд Украины, справочный аппарат, государственный архив, архивный документ, использование архивной информации.

Borodina G.G.

Separated Subdivision "Mykolaiv Branch
of Kyiv National University of Culture and Arts"

Dyka V.A.

Kiev University of Culture

REFERENCES OF ARCHIVES AS AN IMPORTANT SOURCE OF ACCESS TO DOCUMENTS OF THE NATIONAL ARCHIVAL FOND (NAF) OF UKRAINE

Summary

Article reveals practical aspects of the activities of state archives, use the archive reference tool, organization of use information resources of The National Archival Fond of Ukraine. Also article reveal urgency of introduction of the newest tech's in use archival documents of the NAF.

Keywords: National Archival Fond of Ukraine, apparatus, state archive, archival document, use of archival information.